

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Svenska 61-90, 30 hp

KANDIDATUPPSATS

Att bygga ett barn

Hur konstrueras barnet i 1900-talets handböcker om barnuppfostran?

Christa Amnell

Svenska 15 hp

2017-04-24

Högskolan i Halmstad

Akademien för lärande, humaniora och samhälle

Uppsats 15 hp, Svenska språket 61-90

Författare: Christa Amnell

Att bygga ett barn

Hur konstrueras barnet i 1900-talets handböcker om
barnuppfostran?

Handledare:

Rickard Melkersson

HT 2016

Tabellförteckning	3
1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte och frågeställning	2
1.3. Disposition	3
2. Tidigare forskning	4
2.1 Svensk forskning	4
2.1.1 Children's work in Sweden. A part of childhood, a path to adulthood	4
2.1.2 Den välreglegrade friheten. Att konstruera det lekande barnet.	6
2.2 Nordisk forskning	7
2.2.1 Det moderne barn og det fleksible arbeidsmarked: Institusjonalisering og individualisering av barn i lys av endringer i velferdsstaten	7
2.2.2 Barn halva priset. Nordisk barndom i samhällsperspektiv.	8
3. Teori	9
3.1. Kritisk diskursanalys	9
3.2. Foucault och makt	10
3.3. Textsyn- Det vidgade textbegreppet	11
4. Material och metod	12
4.1. Material	12
4.1.1. Ellen Key, Barnets århundrade	14
4.1.2. Benjamin Spock, Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren.	14
4.1.3. Anna Wahlgren, Barnaboken	14
4.1.4. Lars H. Gustafsson, Växa- inte lyda	15
4.2. Metod	15
4.2.1. Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens ord, fraser och satser?	17
4.2.2. Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens grammatik?	17
4.2.3. Finns det tecken på exklusion i texten?	20
4.2.4 Sammanfattande resultatredovisning: Hur konstrueras barnet?	20
5. Resultat och analys	21

5.1 Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens ord, fraser och satser?	21
5.1.1 Vilka klassifikationsscheman används?	21
5.1.2 Vilka metaforer används?	23
5.2 Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens grammatik?	25
5.2.1 Vilka meningstyper dominerar texten?	25
5.2.2 Är det tydligt vem som utför handlingar, det vill säga vem som är subjekt?	26
5.3 Finns det tecken på exklusion i texten?	30
5.3.1 Vad är tillåtet att tala om? Finns det några tabun?	30
5.3.2 Vad framställs som sanning?	32
5.3.3 Vem är tillåten att tala? Vem fungerar som subjekt i meningarna?	34
5.4 Sammanfattande resultatredovisning: Hur konstrueras barnet?	35
6. Slutsatser och diskussion	36
Referenslista	40

Tabellförteckning

Tabell 1 Klassifikationsschema

Tabell 2 Metaforer

Tabell 3 Meningstyper

Tabell 4 Subjektens tydlighet

Tabell 5 Tabun

Tabell 6 Sanningar

Tabell 7 Vem är tillåten att tala?

Tabell 8 Hur konstrueras barnet?

Abstrakt

Denna uppsats undersöker hur barnet konstrueras i 1900-talets populärvetenskapliga handböcker om uppfostran, samt huruvida konstruktionen av barnet har förändrats under det senaste århundradet. Uppsatsen diskuterar också hur de undersökta textavsnittens sätt att konstruera barnet kan påverka hur barnet konstrueras idag, år 2016. Uppsatsen ställer även upp en hypotes, vilken säger att barnet konstrueras som lägre stående än den vuxna.

För att kartlägga detta undersöks, med utgångspunkt i kritisk diskursanalys och stöd i Fairclough och Foucault, utdrag ur fyra böcker, nämligen *Barnets århundrade* av Ellen Key ([1901] 1996), *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren* av Benjamin Spock ([1946] 1970), *Barnaboken* av Anna Wahlgren ([1983] 2008) samt *Växa-inte lyda* av Lars H. Gustafsson (2010). Samtliga undersökta böcker kan hävdas vara auktoriteter inom området.

Undersökningens resultat vederlägger delvis dess hypotes. Resultatet visar att tre av fyra undersökta textavsnitt konstruerar barnet som kompetent, intelligent och aktivt. Endast i en av de undersökta böckerna tycks barnet konstrueras i enlighet med uppsatsens hypotes. Avslutningsvis diskuteras dock huruvida det faktum att de vuxna ställer sig själva i en position där de konstruerar andra människor, barnen, skulle kunna innebära att uppsatsens hypotes trots allt är relevant.

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Frågor om barn och barnuppfostran berör och upprör. De väcker känslor och debatt. Alla har vi varit barn, och alla har vi något att säga om ämnet. Populärvetenskapliga handböcker om barn och barnuppfostran ges ut i parti och minut, och om man söker på ”barn” i fackbokssortimentet på den webbaserade bokhandeln adlibris.se får man över 10.000 träffar (adlibris.se). Detta bör kunna fungera som en indikation över genrens livskraft.

Under 1900-talet hävdade många historiker, kanske framför allt den franska historikern Philippe Ariés, att man inte alltid har älskat sina barn på det sätt som man gör idag. Ariés menade att man inte såg barnen som riktiga människor med en inneboende personlighet (Ariés 1962:39).

Eva Minten (2002) vänder sig mot Ariés påståenden att barnen var mindre älskade förr. Hon visar i sin avhandling hur föräldrar upplevde föräldraskapet under romartiden, och hävdar, i motsats till Ariés, att de ofta levde för sina barn på samma sätt som många föräldrar gör idag. Enligt Minten hyste föräldrar för 2000 år sedan samma känslor för sina barn som man gör nu för tiden. De uttryckte ängslan, oro, hopp, sorg och glädje i sina tankar kring föräldraskap. De månade om sina barn och visade ömma känslor för dem (Minten 2002: 111 f.).

Ariés (1962) och Mintens (2002) uttalanden skiljer sig markant från varandra och kan fungera som motpoler. Vad som förenar dem är att de förankrar dagens syn på barn och barndom i ett historiskt perspektiv. Intresset för barnen har inte minskat med tiden, och idag bedrivs barndomsforskning vid en mängd universitet (Lund 2011:12 ff.). Barn och deras uppfostran är uppenbarligen fortfarande en prioriterad fråga, precis som det förefaller ha varit redan på romartiden, och detta avspeglas inte minst i FNs konvention om barns rättigheter. Där återfinns bland annat följande formulering gällande barns rätt till en egen identitet:

Konventionsstaterna åtar sig att respektera barnets rätt att behålla sin identitet, innefattande medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom dessa erkänns i lag, utan olagligt ingripande. (unicef.se)

FNs konvention om barns rättigheter fastställer också viktiga förhållningsregler gällande barnets rättighet att själv påverka sin tillvaro, samt att ta plats i samhället som en individ.

Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. (unicef.se)

Barnet ska ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer. (unicef.se)

I ljuset av detta, samt med tanke på den mängd populärvetenskaplig litteratur som finns tillgänglig på temat barn och barnuppfostran, kan det framstå som anmärkningsvärt att det tyckas saknas vetenskapliga studier av hur barnet konstrueras inom denna genre. Föreliggande undersökning fyller alltså en viktig funktion, då den belyser en, till synes, tidigare utforskad aspekt av barn- och barndomsforskning.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att ur ett diskursanalytiskt perspektiv jämföra utdrag ur ett urval handböcker som behandlar ämnet barnuppfostran, publicerade mellan år 1901 och 2010 (de undersökta böckerna är *Barnets århundrade* av Ellen Key [1901] 1996, *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren* av Benjamin Spock [1946] 1970, *Barnaboken* av Anna Wahlgren [1983] 2008 och *Växa- inte lyda* av Lars H. Gustafson 2010.), för att visa hur fenomenet *barn* konstrueras. Begreppet *konstrueras* används här med de etablerade betydelsen inom konstruktionsismen *att skapa verkligheten eller delar av verkligheten genom interaktion människor emellan* (ne.se)). Detta undersöks med utgångspunkt i de perspektiv som den kritisk diskursanalysen (Critical Discourse Analysis)¹ erbjuder.

---

¹ Se avsnitt 3.1 *Kritisk diskursanalys*, samt avsnitt 4.2 *Metod* för en beskrivning av uppsatsens teoriansats samt metod.

Undersökningen utgår från följande frågeställningar:

- Hur konstrueras barnet i de undersökta textavsnitten?
- Vilka skillnader och likheter i hur barnet konstrueras finns det mellan de undersökta textavsnitten?
- Är det möjligt att dra några slutsatser gällande hur konstruktionen av barnet har förändrats från år 1900 fram till idag, år 2016? Hur har detta i så fall skett?
- Hur kan de undersökta textavsnitten påverka hur barnet konstrueras idag, år 2016?

Uppsatsens på förhand uppställda hypotes är att barnet konstrueras som lägre stående än den vuxna, och att det är de vuxna som innehar makten.

1.3. Disposition

Uppsatsen inleds med en översikt över tidigare forskning utförd i Sverige och i Norden. Detta följs av ett avsnitt som behandlar uppsatsens teoriansats. Här beskrivs kritisk diskursanalys, CDA. Dessutom förankras undersökningen i det vidgade textbegreppet, samt i Faircloughs och Foucaults teorier gällande text och makt.

I uppsatsens metodavsnitt ges en mer utförlig beskrivning av CDA. Här presenteras och förklaras också den analysmodell som undersökningen kommer att utgå från. Detta följs av en presentation av undersökningens material, det vill säga de fyra undersökta handböckerna om barnuppfostran.

I uppsatsens näst sista del, *5.Resultat och analys*, presenteras undersökningens resultat. Resultatavsnittets uppställning följer den ordning som redan presenterats i avsnittet *4.2.Metod*.

Uppsatsen avslutas med en diskussion med utgångspunkt i dess frågeställningar och hypotes. Denna diskussion sker i ljuset av den tidigare forskning som har presenterats tidigare i uppsatsen.

2. Tidigare forskning

2.1 Svensk forskning

Under 2000-talet har majoriteten av svensk barndomsforskning fokuserats på barns meningsskapande aktiviteter i skola och förskola, samt på hur barnet underordnas den vuxna, såväl institutionellt (i skola och förskola) som på fritiden och i hemmet. Det vanligaste innehållsliga temat för de disputerade avhandlingarna är relationer mellan barn och vuxna. En stor del av dessa avhandlingar har behandlat lek, kamratrelationer, delaktighet samt relationer till vuxna, med föresatsen att analysera hur barnets interaktion med den vuxna påverkas av kontexten. Makt har varit ett återkommande tema, och barnets underordning i förhållande till den vuxna har undersökts i ett flertal avhandlingar (Lund 2011:30 ff.). Nedan refereras två sådana avhandlingar. Samuelsson (2008) undersöker barns arbete i ljuset av *New Social Studies of Childhood*, medan Tullgren (2003) belyser hur pedagoger, genom att styra leken i förskolan, bidrar till att konstruera barnet.

2.1.1 Children's work in Sweden. A part of childhood, a path to adulthood

Tobias Samuelsson (2008) belyser i sin avhandling *Children's work in Sweden. A part of childhood, a path to adulthood* (Samuelsson 2008) hur svenska barn arbetar. Han fokuserar på tre olika arenor; arbete i hemmet, skolarbete och arbete på fritiden. Studiens teoretiska ramverk utgår från de idéer och värderingar som återfinns inom *New Social Studies of Childhood*. Inom detta paradigm strävar man efter att se barn som individer. Fokus ligger på barnets kompetenser och förmågor, och termen *barndom* ses som en social konstruktion (Samuelsson 2008:9 f.). I kontrast till *New Social Studies of Childhood* står tidigare vetenskapparadigm, där primärt fokus har varit det omgivande samhället snarare än individen och dennes handlingar. Perspektivet fungerar också som en motvikt till utvecklingspsykologin, då denna tenderar att objektifiera barnet genom att fokusera på dess utveckling från spädbarn till vuxen, med vuxendom² som det slutgiltiga målet. Inom *New*

---

² Min översättning av *adulthood*.

Social Studies of Childhood ses barnet istället som en aktiv aktör i de sociala processer som det tar del i (Samuelsson 2008:10).

Samuelssons studie är en del av ett större forskningsprojekt, "Childhood and Work", med ambitionen att kartlägga hur svenska barns möjligheter att arbeta utanför hemmet har förändrats från 1950-talet fram till idag. (Samuelsson 2008:12) Syftet är att undersöka hur barndom konstrueras i dagens moderna Sverige. Studien anlägger ett barnperspektiv (a.a. 2008:23).

För att få till stånd en mångfacetterad bild kombinerar Samuelsson flera olika etnografiska metoder. Han använder sig av gruppintervjuer, kameror (med vilka de deltagande barnen ombads att själva fotografera vad de betraktar som arbete (Samuelsson 2008:36)), frågeformulär, uppsatser, dagböcker och observationer (a.a. 2008:30).

Samuelsson diskuterar hur barndom och arbete, trots att de ofta anses vara två helt skilda ting utan inbördes relationer, hör ihop med varandra. Barndom kan till och med ibland definieras genom att betona dess brist på anknytning till arbetsvärlden; barn är varelser som inte arbetar. Samuelsson menar dock att vi, genom att sammanföra koncepten barndom och arbete, kan problematisera båda dessa fenomen. De definitioner av arbete som barnen i studien bidrar med ger oss möjlighet att förstå hur dessa barn ser på arbete, och hur de definierar sina egna aktiviteter. Genom att studera barns arbete kan vi också, enligt Samuelsson, få en inblick i hur barndom konstrueras (Samuelsson 2008:189).

Undersökningens resultat visar att barn, sett ur deras egna perspektiv, är arbetare. Detta utmanar synen på barndom som någonting isolerat, någonting som utspelar sig på speciella arenor (förskolor, skolor, fritidsgårdar etc.) avskilt från vuxenvärlden. Barn blir, genom deras roller som arbetare, synliga. Genom det arbete som barnen utträttar närmar de sig vuxenlivet. Arbetet kan ses som ett steg i processen att bli vuxen, som ett sätt att konstruera sin egen identitet. Det finns teorier som pekar på att barn kommer att få ta en ännu större del av arbetsmarknaden i framtiden, vilket ytterligare kommer att suddas ut gränsen mellan barn och vuxna, mellan barndom och vuxendom (Samuelsson 2008:190-196).

2.1.2 Den välreglegrade friheten. Att konstruera det lekande barnet.

Charlotte Tullgren (2003) studerar i sin avhandling *Den välreglerade friheten. Att konstruera det lekande barnet* lek på förskolan. Hennes fokus ligger på lek där pedagoger deltar och styr leken. Tullgren applicerar ett Foucaultianskt maktperspektiv på sina observationer, med utgångspunkt i filosofens teorier om hur medborgare i dagens moderna samhälle påverkas av maktförhållanden som ämnar till att påverka människor att själva önska vara produktiva och nyttiga samhällsmedborgare. Genom denna filosofiska förankring syftar Tullgren till att belysa hur leken fungerar som ett styrningsmedel inom den politiska arena som förskolan är (Tullgren 2003:11).

Tullgren studerar barnens och pedagogernas lek, samt de senares styrning av leken, genom videoobservationer (Tullgren 2003:43). Hon finner att pedagogernas sätt att betrakta barnen som kreativa och aktiva varelser med förmåga att fylla sina lekar med ett meningsfullt innehåll resulterar i att de förväntar sig att barnen ska leka, och att de ska leka på ett sätt som stämmer överens med de vuxnas förväntningar. Med utgångspunkt i detta stöttar pedagogerna barnens lek och främjar den lek som passar in i de vuxnas förutbestämda mall. På så sätt bidrar de i konstruktionen av barn som aktiva och fria, samtidigt som de reglerar de barn vars lek inte passar in i den på förväg bestämda normen (Tullgren 2003:112).

Också då det gäller lekarnas innehåll styr pedagogerna barnen mot det som kan anses vara önskvärt och socialt accepterat. Våldsamma lekar regleras, och man tenderar att tysta och lugna högljudda och utåtagerande barn. Man konstruerar barnet som en lärande varelse, och därför är sådana lekar som kan lära henne oönskade beteenden inte godkända (Tullgren 2003:112).

Avhandlingen undersöker också hur barn leker med varandra och hur de agerar mot varandra i leken. Här finner Tullgren att barn uppmuntras till kommunikation med varandra och till att visa känslor och empati för andra. Genom leken ämnar man alltså lära barnen hur man bör bete sig mot sina medmänniskor utifrån de normer och värderingar som råder i det moderna samhället. Man konstruerar dem till ansvars-kännande samhällsmedborgare (Tullgren 2003:113).

2.2 Nordisk forskning

Också i våra nordiska grannländer finns forskningsmiljöer inriktade på barndomsforskning. I Norge bedrivs forskningen vid Norsk Senter for Barneforskning (NOSEB) (ntnu.no) och i Danmark vid Center for Ungdomsforskning (CeFU) (cefu.dk).

2.2.1 Det moderne barn og det fleksible arbeidsmarked: Institusjonalisering og individualisering av barn i lys av endringer i velferdsstaten

Forskningsprosjektet *Det moderne barn og det fleksible arbeidsmarked: Institusjonalisering og individualisering av barn i lys av endringer i velferdsstaten* bedrivs av en interdisciplinär forskningsgrupp i samarbeite mellan NOSEB och Institutt for sosiologi og statsvitenskap (ISS). Prosjektets målsättning är att bidra med ökad insikt kring hur samhällsförändringar och förändringar i barnomsorgen och den politik som styr förskolans pedagogiska arbete påverkar barnens vardagsliv. Ett prioriterat delmål är att undersöka hur barns identitetsskapande, det vill säga konstruktionen av det enskilda barnet, påverkas av institutionalisering, till exempel genom deltagande i förskolans verksamhet. Forskningsledare för projektet är Jens Qvortrup och Anne Trine Kjørholt. Prosjektet omfattar fem delprojekt, (svt.ntnu.no) varav framförallt ett, *Fleksibilitet, brukertilpasning og kvalitet: barn som deltakere og brukere*, behandlar områden som är aktuella för föreliggande uppsats.

Inom delprojektet *Fleksibilitet, brukertilpasning og kvalitet: barn som deltakere og brukere* undersöker Seland (2009) bland annat hur barnets valfrihet och aktiva deltagande inom barnomsorgen påverkar deras möjligheter att delta som kompetenta aktörer i sina egna liv. Seland (2009) genomför en etnografisk undersökning baserad på intervjuer med, och observationer av, barn och anställda på en kommunal förskola. Hon utför också en textstudie där hon undersöker nationella och kommunala styrdokument med relevans för verksamheten i förskolan. Selands syfte är att kartlägga hur vardagsliv och rutiner på en förskola på en större norsk ort ser ut. Hon utgår från en överordnad frågeställning rörande vilka konsekvenser en ny diskurs kring barn och förskolor kan få för den professionella praktiken, samt för barns möjligheter att påverka sin tillvaro i förskolan. För att kunna besvara denna övergripande frågeställning använder hon sig av delfrågeställningar, vilka bland annat undersöker

förskolans historiska kontext, dess ekonomi och styrning samt dess organisering av den dagliga verksamheten. Speciellt en av dessa delfrågeställningar är relevant för föreliggande uppsats. Denna frågeställning undersöker barns möjligheter att utöva demokratisk påverkan över förskolans verksamhet (Seland 2009:9 ff.), vilket kan ses som ett sätt att aktivt delta i konstruktionen av sig själva, och därmed av barnet. Seland's resultat visar att det finns en diskrepans i hur man uppfattar vad ett barn är och vad förskolan ska vara. Hon menar att de strikta ekonomiska ramar som förskolan i hennes undersökning verkar inom påverkar barnets möjlighet att påverka sin tillvaro, och därmed dess möjlighet att konstruera sig själv (Seland 2009:254 f.).

2.2.2 Barn halva priset. Nordisk barndom i samhällsperspektiv.

I Danmark är Jens Qvortrup ett tongivande namn inom barndomsforskning. Qvortrup (1994) sammanfattar i *Barn halva priset. Nordisk barndom i samhällsperspektiv* en rad forskningsrapporter författade av en nordisk forskningsgrupp inom ett större internationellt forskningsprojektet under European Center for Social Welfare Policy and Research i Wien. Projektet har, med stöd av Nordiska Ministerrådet, pågått sedan 1987, och de sammanfattade rapporterna tillkom mellan 1990 och 1993 (Qvortrup 1994:5).

Det forskningsprojekt som Qvortrup (1994) sammanfattar har primärt fokuserat på barndomen som en del av samhällsstrukturen och på hur barn som grupp konstrueras under denna period i deras liv, snarare än på hur det enskilda barnet konstrueras. För att beskriva sin syn på barndomen använder de metaforen av ett rör som hela tiden fylls på med nya barn i ena änden och töms i den andra. Röret symboliserar barndomen, och ett barn befinner sig däri i arton år. För det enskilda barnet är dessa år en övergångsperiod som tar slut då barnet blir vuxet. För barn som kollektiv består dock röret så länge nya barn föds. Därför menar Qvortrup att det är detta rör som bör undersökas. Fokus ligger alltså på konstruktionen av barnet som kollektiv snarare än på konstruktionen av det enskilda barnet (Qvortrup 1994:17).

Qvortrup (1994) resonerar också kring hur barn kan ses som en *minoritetsgrupp*. De är omyndiga, och hindras av detta från att delta fullt ut på till exempel den politiska arenan. Just denna påtvingade oförmåga att ta del av samhällslivet är en av de aspekter som kännetecknar en minoritetsgrupp. De stängs helt enkelt ute av andra grupper med högre social status och

mer makt. På detta sätt är det, enligt Qvortrup (1994) möjligt att hävda att barn som grupp förtrycks av vuxna.(Qvortrup 1994:23 f.).

Som vi kan se i sammanställningen ovan saknas alltså forskning gällande hur barn konstrueras i populärvetenskaplig litteratur som handlar om barnuppfostran, även om en rad studier har undersökt hur barn konstrueras inom andra områden. Av den anledningen fyller denna uppsats en viktig funktion.

3. Teori

3.1. Kritisk diskursanalys

Som tidigare nämnt kommer denna undersökning att genomföras inom ramarna för Kritisk Diskursanalys, med Norman Fairclough (1989) och hans modell för CDA som främsta förebild. Kritisk diskursanalys, även kallad CDA (Critical Discourse Analysis), intresserar sig för relationen mellan språk och makt. Genom CDA ges möjlighet att blottlägga och analysera hur dominans, makt, diskriminering och kontroll manifesteras genom språket. Teorins fokus ligger dock inte enbart på den skrivna eller talade texten, utan även på de aspekter som omger den. Inom CDA talar man om tre olika begrepp; makt, historia och ideologi. Dessa begrepp samverkar på så sätt att en texts maktanspråk avgörs av dess historiska kontext, samt av den i målsamhället rådande ideologin. Genom denna tredelning blir det möjligt att analysera vilka påtryckningar från makteliten som utövas i texten, samt hur man kan göra motstånd mot dessa³ (Meyer & Wodak 2001:2 f.). Maktperspektivet är extra intressant i förhållande till de texter som här kommer att undersökas, då två grupper, vuxna och barn, ställs mot varandra.

---

³ För en mer ingående beskrivning av CDA, se avsnitt 4.2 *Metod*.

3.2. Foucault och makt

I undersökningens metod kompletteras Faircloughs (1989) modell för CDA med Foucaults (1972) teorier om makt. Målet med detta tillvägagångssätt är att bredda undersökningen, och samtidigt få redskap att nå djupare i analysen. Nedan beskrivs Foucaults (1972) teori.⁴

I föreläsningen *The Discourse on language*, vilkens manus finns återgivet i *The Archeology of Knowledge and the Discourse of Language* (Foucault 1972) hävdar Foucault att varje samhälle besitter en rad olika procedurer som kontrollerar, väljer ut, organiserar och distribuerar produktionen av diskurser, med målet att reducera deras makt. Dessa procedurer formar tillsammans regler för exklusion (Foucault 1972:216).

Foucault talar om tre olika system för exklusion: förbudet, motsättningen mellan förnuft och galenskap samt strävan efter sanningen. Av dessa tre perspektiv är det första (förbudet) och det tredje (strävan efter sanningen) av intresse för föreliggande undersökning, och beskrivs därför närmare nedan.

Foucaults första regel för exklusion är alltså förbudet. Den här regeln reglerar vad deltagarna i en specifik diskurs är tillåtna att tala om, när de tillåts att tala och vem som tillåts tala. Slutligen regleras också vem i diskursen som får lov att tala om vad. Det är inte självklart att alla diskursens deltagare ges samma rättigheter (Foucault 1972:216 ff.).

Foucault (1972) talar, som tidigare nämnt, också om strävan efter sanningen som en regel för exklusion. Han menar att vår vilja att uppnå det sanna kan likställas med vår törst efter kunskap. Strävan efter sanningen är en historiskt betingad procedur med rötter i Antikens Grekland och demokratins födelse. I Grekland tillåts de fria männen att tala, och deras ord ingöt respekt. Man förutsatte att poeter och filosofer talade sanning, och det sades till och med att de kunde förutse framtiden. På detta sätt bidrog strävan efter sanningen till att skänka dessa fria män ytterligare makt, och på detta sätt skänks även idag makt till den som tillåts att tala (Foucault 1972:216 ff.).

Fredriksson (u.å.) syftar i artikeln *Maktbegreppets bruk- analysen av fängelsestraffet i Övervakning och straff* till att reda ut begreppen kring Foucaults teorier om makt. Fredrikssons (u.å.) primära mål med sin text är att belysa nyttan av Foucaults maktbegrepp,

---

⁴ För en mer ingående metodisk beskrivning av Foucault, se avsnitt 4.2.3

samt att reda ut hur teorin kan användas praktiskt i olika vetenskapliga undersökningar (Fredriksson: u.å.:33 f.).

Fredriksson (u.å.) utgår i sin redogörelse från Foucaults bok *Övervakning och straff*, vilken handlar om fängelsestraff. Foucault visar här hur maktutövning utgör en förklaring till fängelsestraffet. I ett vidare perspektiv talar han även om disciplinära institutioner, vilka utövar makt över individer bland annat genom övervakning, journaler och register. (Fredriksson:u.å. 35) Dessa disciplinära institutioner kan jämföras med den syn på barndom som en isolerad företeelse som sker inom speciella verksamheter på speciella platser som Samuelsson (2008:193) diskuterar.⁵

Fredriksson (u.å.) menar att vi, enligt Foucault, bör ta avstånd från beskrivningar av maktutövning i termer av stat, lagar och förbud. Istället bör vi se makt i ett vidare perspektiv där bland annat fostran och utbildning betonas. Makt är inte någonting man äger, så som till exempel en stat eller en kung kan sägas göras. Istället är den någonting som utövas, bland annat på platser där våra barn vistas. (Fredriksson u.å.: 43 f.).

I antologikapitlet *Reconfiguring the Subject:Foucault's Analytics of Power* utvecklar Alan D. Schrift (1994), professor vid Grinnell College, dessa tankar ytterligare. Han menar att maktinnehav inte ska ses som ett statiskt tillstånd, utan som en dynamisk kraft som kan skifta mellan diskursens olika deltagare (Schrift 1994:191).

3.3. Textsyn- Det vidgade textbegreppet

Det är möjligt att se på text på flera olika sätt. Det traditionella textbegreppet innebär att man ser text som skrivna tecken, alltså skrift på ett papper (eller för den delen på en skärm, en träbit eller en runsten). Om man istället väljer att utgå från det vidgade textbegreppet kan man hävda att text är allt som skapar mening. Text kan till exempel bestå av kroppsspråk, klädval, musik eller bild. För att beskriva detta använder sig Norman Fairclough av termen *semiosis*. Han menar att varje social praktik besitter sin egna uppsättning av semiotiska, meningsskapande element, sin semiosis, och att man genom att fokusera på sociala praktiker kan rikta strålkastarljuset mot de arenor där det sociala livet utspelas (Meyer & Wodak 2009:122).

---

⁵ Se avsnitt 2.1.1.

Med utgångspunkt i ovan resonemang skulle man kunna hävda att ett vidgat textbegrepp skapar möjlighet att se texten som en del i den verklighet den bidrar till att konstruera. Detta kan jämföras med Anna-Malin Karlssons (2007) tankar kring textsyn och textbegrepp. Karlsson (2007) menar att en multimodal text (en text där skrift kombineras med andra textelement, till exempel bild och layout) är mindre beroende av textförfattarens intentioner, utan istället öppnar upp för läsaren och ger denne möjlighet att själv välja läsväg genom texten. På det sättet suddas textens gränser ut och den blir interaktionell, en del av en kedja av yttranden som alla är relaterade till varandra. Genom att likställa en text med yttranden öppnar man upp gränserna mot dess kontext och placerar in texten i en verksamhet som både påverkar texten och påverkas av den samma. Av den anledningen är det nödvändigt att förstå texter, antingen de består av skrift eller andra textelement, som meningsskapande delar av en interaktionsprocess (Karlsson 2007:22 ff.).

Följande undersökning utgår från ett vidgat textbegrepp. Den ser alltså texter som multimodala, där skrift och (i det aktuella fallet främst) bild och layout samspelar för att skapa texten. Texter betraktas också som interaktionella i enlighet med Karlssons (2007) resonemang ovan. Det senare är speciellt intressant då undersökningen har en diakron utgångspunkt, och alltså syftar till att undersöka en genre och dess utveckling över tid.

4. Material och metod

4.1. Material

Undersökningen utgår, som tidigare påtalats, från utdrag ur fyra stycken populärvetenskapliga böcker om barn och barnuppfostran, vilka samtliga varit tongivande under olika perioder av nittonhundratalet. Dessa är *Barnets århundrade* av Ellen Key ([1901] 1996), *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren* av Benjamin Spock ([1946] 1970), *Barnaboken* av Anna Wahlgren ([1983] 2008) och *Växa- inte lyda* av Lars H. Gustafson (2010). Böckerna kommer hädanefter att refereras till med sina titlar, förutom *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren* (Spock [1946] 1970), vilken av praktiska skäl kommer att benämnas *Sunt förnuft*.

Böckerna har valts ut som representanter för den kontext i vilken de tillkommit och verkat. För varje utvald bok finns det naturligtvis en uppsjö andra som hade kunnat väljas istället. Materialvalet kan dock motiveras genom att dessa fyra handböcker, av olika anledningar (vilka diskuteras i anslutning till presentationerna av respektive bok), kan ses som auktoriteter inom området.

Av de undersökta böckerna har förstautgåvan använts endast av *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010). Av *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996) och *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) har nyare utgåvor använts, och av *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) har en översättning undersökts. Detta motiveras av en strävan efter tillgänglighet. För att kunna vara tongivande måste böckerna finnas tillgängliga för allmänheten, vilket innebär att de måste vara lätta att få tag på via till exempel bibliotek. Då respektive bok gavs ut för första gången var det naturligtvis förstautgåvor läsaren mötte på bibliotekens hyllor, men för att om möjligt kunna besvara denna uppsats sista frågeställning (Hur kan de undersökta textavsnitten påverka hur barnet konstrueras idag, år 2016?) behöver föreliggande undersökning utgå från de upplagor som finns tillgängliga idag.

Som tidigare nämnts har utdrag av de aktuella böckerna undersökts. I samtliga böcker finns det kapitel som handlar om fostran (i kontrast till övriga kapitel som tenderar att vara inriktade mer på omvårdnad och fysisk utveckling). I *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996) utgörs detta kapitel av bokens andra del, och heter ”Uppfostran”. I *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) har kapitlet istället fått namnet ”Hur små barn skall skötas”. I *Barnaboken* ([1983] 2008) kallar Wahlgren bokens femte del för ”Fostran”. Också i femte delen av *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010) hittar vi ett kapitel om uppfostran, nämligen kapitlet ”Kanske så här?”, med underrubriken ”Viljestarka och arga barn”. Dessa kapitel har fungerat som undersökningens bas, och här har de femtio första meningarna analyserats. En mening har räknats som det som skrivs mellan stor bokstav och punkt, utropstecken eller frågetecken. Ofullständiga meningar, till exempel interjektioner bestående av endast ett ord, samt citat har bortsetts från.

Nedan presenteras böckerna och deras författare närmare.

4.1.1. Ellen Key, *Barnets århundrade*

Materialets första bok är *Barnets århundrade* skriven av Ellen Key och utgiven år 1901. I undersökningen har en utgåva från 1996 använts.

Ellen Key var pedagog, debattör, författare och kvinnorrättskämpe, och hon fick sitt internationella genombrott med *Barnets århundrade*, som översattes till tretton olika språk. (ellenkey.se)

I *Barnets århundrade*, under rubriken *Företal*, betonar Key en strävan efter att, genom boken, bidra med någonting nyttigt till samhället. Ulf P. Lundgren skriver i sitt förord till den nyutgåva som publicerades år 1996 om framväxten av nya pedagogiska tankar, vilka gav grogrund till en debatt i vilken Ellen Key kom att vara en av rösterna. Än idag tycks Keys tankar vara tongivande inom debatten om barnuppfostran, varför *Barnets århundrade* måste anses vara sin tids mest inflytelserika handbok inom området.

4.1.2. Benjamin Spock, *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren*.

Den andra boken i materialet är *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren* av författare Benjamin Spock. Bokens originalutgåva är från 1946 och skriven på engelska. 1957 översattes boken till svenska, och i undersökningen har en svensk översättning utgiven år 1970 använts.

Benjamin Spock arbetade som barnläkare och psykolog och blev något av en celebritet när han gav ut *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren*. Boken har översatts till fyrtiotvå olika språk och sålts i över femtio miljoner exemplar över hela världen. (Parry 2011:5 f.) Denna mycket omfattande spridning tyder på att boken kan ses som en auktoritet inom området.

4.1.3. Anna Wahlgren, *Barnaboken*

Den tredje undersökta boken är Anna Wahlgrens *Barnaboken*. Boken gavs först ut 1983. I undersökningen har en nyutgåva från år 2008 använts.

Anna Wahlgren är författare och har skrivit dels skönlitterära böcker, dels böcker om barnuppfostran. Hon har ingen utbildning eller yrkeserfarenhet då det gäller barn och fostran, (Paabo&Uddling 1993) utan utgår från sina egna erfarenheter som niobarnsmor.

Barnaboken och dess innehåll är än idag, trettiofyra år efter dess första utgivning, föremål för livlig debatt. Vid en sökning på "barnaboken" på Sveriges största nätforum för föräldrar, med nästan en miljon unika besökare i veckan (kiaindex.se), familjeliv.se, får man upp 1140 resultat, varav majoriteten tycks bestå av olika diskussionstrådar där man debatterar Wahlgrens metoders för- och nackdelar. Åsikterna tycks vara delade om huruvida *Barnaboken* är ett rättesnöre eller en styggelse, men trots detta får man anse boken som en auktoritet inom genren.

4.1.4. Lars H. Gustafsson, *Växa- inte lyda*

Materialets fjärde och sista bok är *Växa- inte lyda* skriven av Lars H. Gustafsson. Boken är utgiven 2010 och används i originalutgåva.

Gustafsson är barnläkare och författare. Han är också åttabarnsfar. Han har arbetat med barn under hela sitt yrkesverksamma liv, såväl i Sverige som internationellt, bland annat i samarbete med Rädda Barnen. Gustafsson är också medlem av Barnombudsmannens expertråd och ett expertråd knutet till UNICEF (larshgustafsson.se/).

Växa- inte lyda rekommenderas och sammanfattas av Vårdguiden- 1177, en webbsida i regi av Sveriges landsting (1177.se), vilket fastställer dess position som tongivande klassiker inom barnuppfostransgenren.

4.2. Metod

Norman Fairclough menar att CDA kan ses som både en teori och en metod. Han betonar att CDA inte bara är ett verktyg för analys, utan främst ett teoretiskt perspektiv på språk. Med detta i bakhuvudet presenterar han dock ett analytiskt ramverk att utgå från i arbetet med texter utifrån CDA. (Meyer & Wodak 2001:121 f.)

I analysen av de olika handböckerna om barnuppfostran utgår jag från den modell för CDA som Fairclough presenterar i *Language and Power* (1989:110 f.). Jag modifierar dock metoden något, vilket Fairclough också rekommenderar. Han menar att analysmodellen är att se som riktlinjer, men att den bör anpassas efter varje unik situations specifika förutsättningar. (Fairclough 1989:110) Denna anpassning har jag gjort genom att komplettera och kombinera Faircloughs modell med Foucaults teori om exklusion. (Foucault 1972:216 ff.).

Nedan presenteras de aspekter som min analys behandlar. De följer i stort Faircloughs modell. Jag har dock valt att utesluta några av de aspekter som Fairclough (1989) behandlar, då jag anser att de inte tillför någonting till den aktuella analysituationen. Jag har också översatt modellen till svenska, och då på en del ställen valt att förenkla eller förtydliga Faircloughs originalformuleringar.⁶ Punkt tre i min analysmodell utgår från Foucaults teorier om diskursers makt i förhållande till exklusion. Utöver dessa punkter förs resonemanget samman i en avslutande, sammanfattande resultatredovisning, vilken presenteras i avsnitt 5.4. Analysmodellen förklaras närmare nedan.

1. Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens ord, fraser och satser?
  - a. Vilka klassifikationsscheman används?
  - b. Vilka metaforer används?
2. Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens grammatik?
  - a. Vilka meningstyper dominerar texten?
  - b. Är det tydligt vem som utför handlingar, det vill säga vem som är subjekt?
3. Finns det tecken på exklusion i texten?
  - a. Vad är tillåtet att tala om? Finns det några tabun?
  - b. Vad framställs som sanning?
  - c. Vem är tillåten att tala? Vem fungerar som subjekt eller agent i meningarna?

---

⁶ För en komplett redogörelse för Faircloughs analysmodell, se *Language and Power*, s. 110-111.

4.2.1. Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens ord, fraser och satser?

Hur texter framställer världen kodas ofta i deras vokabulär. Detta kan ske på ordnivå, frasnivå eller satsnivå. En författares sätt att uttrycka sig visar hur han eller hon vill framställa verkligheten. Det kan vara intressant både att undersöka textens ordval i sig, men även att se hur olika ord kopplas samman med varandra, och på så sätt skänker varandra ytterligare mening. Detta kan göras genom så kallade klassifikationsscheman, vilka klargör hur olika ord, fraser och satser i texten hör ihop med varandra (Fairclough 1989:113 f.). För att kartlägga detta har jag grupperat olika ord, fraser och satser som jag anser uttrycker liknande värden, det vill säga som tillhör samma tema (till exempel barnet som en kreativ varelse) i klassifikationsscheman, och sedan ställer jag dessa mot varandra i en jämförelse mellan de olika textavsnittens sätt att konstruera barnet.

Texters konstruktion av omvärlden kan också visa sig genom hur de använder sig av metaforer. Genom att använda en metafor jämför man ett fenomen med ett annat, och på det sättet likställer man de två. Använder man till exempel metaforer hämtade från sjukdomarnas verksamhet för att beskriva ett politiskt upplopp signalerar man att man anser att detta upplopp bör likställas med en samhällelig sjukdom. (Fairclough 1989:114 ff.) I föreliggande undersökning kartlägger jag de undersökta texternas metaforer och jämför dem med varandra.

4.2.2. Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens grammatik?

Grammatikens erfarenhetsmässiga värden handlar om hur en texts grammatik bidrar till att forma och omforma den värld som omger texten. Genom de val man som skribent gör vid författandet av en text kan man påverka den kontext i vilken texten kommer att verka. (Fairclough 1989:120)

Vilka typer av grammatiska processer och vilka deltagare man möter i en text kan vara avgörande för de ideologiska värden den förmedlar. Det är möjligt att dela in meningar i tre olika huvudgrupper: SVO (subjekt, verb, objekt), SV (subjekt, verb) eller SVP (subjekt, verb, predikativ) och varje meningstyp hör samman med en viss typ av process. SVO-meningar kopplas samman med *handlingar*. En handling involverar två olika deltagare, en *agent* och en

patient. I meningen utför agenten en handling som på något sätt påverkar patienten. (Fairclough 1989:121 f.) Ett konstruerat exempel på en sådan mening kan vara:

Den sydafrikanska polisen har bränt ner en svart förort.

S	V	O
Agent		Patient

Den andra typen av mening, SV, kan föras till processtypen *händelse*. I en händelse förekommer endast en deltagare. Denna deltagare kan antingen vara animat (en person eller ett djur) eller inanimat (ett ting). Händelser måste inte alltid beskriva en faktisk händelse. Om meningens deltagare är animat kan den också utgöra en speciell sorts handling som saknar patient, en *icke-riktad handling*. Detta kan man reda ut genom att kontrollera vilken sorts frågor SV-meningen mest naturligt svarar på. En SV-mening som förmedlar en *händelse* svarar på frågor av typen *Vad har hänt?*, medan frågor av typen *Vad gjorde subjektet?* besvaras av SV-meningar som förmedlar *icke-riktade handlingar* (Fairclough 1989:122). Nedan exemplifieras resonemanget.

Fråga: Vad har hänt?

Svar: En svart förort har brunnit ner.

S   V

Meningen förmedlar en *händelse*.

Fråga: Vad gjorde subjektet?

Svar: Polisen tänkte på

S   V

Meningen förmedlar en *icke-riktad handling*.

Den tredje typen av meningar, SVP-meningar, hör samman med processtypen *attribuering*. Också här handlar det om meningar med bara en deltagare, men dessutom för man ett attribut till verbet, man attribuerar det. Om verbet utgörs av någon böjningsform av "att ha" är

attributet possessivt. Vid andra verb används icke-possessiva attribut. Icke-possessiva attribut kan vara antingen adjektiv eller substantiv (Fairclough 1989:122). De olika varianterna av SVP-meningar exemplifieras på nästa sida.

Sydafrika har rasproblem.

S V P

Possessivt attribut

Sydafrika är rasistiskt.

S V P

Icke-possessivt attribut

Adjektiv

Sydafrika är ett land.

S V P

Icke-possessivt attribut

Substantiv

Genom att välja att presentera information i olika meningstyper påverkar man hur läsaren tolkar informationen. Processtypen *handling* talar om vem som är ansvarig för det inträffade eftersom den innehåller en agent. Genom att undvika den processtypen kan man som skribent dölja vem som ligger bakom det man skriver om. (Fairclough 1989:122)

Med utgångspunkt i beskrivningen ovan analyserar jag de undersökta textavsnitten mening för mening för att, genom att ta reda på vilka meningstyper som dominerar texterna, kunna dra slutsatser gällande huruvida texterna gör försök att dölja vem som handlar. Jag kartlägger också vem som fungerar som meningarnas subjekt, det vill säga vem som utför handlingarna.

4.2.3. Finns det tecken på exklusion i texten?

Jag kartlägger texternas eventuella tabun genom att notera vilka åsikter och yttranden som tillåts stå oemotsagda. Då en författare till exempel väljer att uteslutande konstruera barnet som gott, utan att nämna de sämre sidor som det eventuellt kan tänkas ha, tolkas detta som ett tabu.

Resonemanget kring tabun tangerar ett annat område, nämligen det som handlar om vad texterna framställer som sanning. Här undersöker jag texternas presuppositioner, det vill säga vad de presenterar som självklart och någonting som inte kan ifrågasättas.

Slutligen gör jag en kartläggning över vem som tillåts att tala. Texternas subjekt grupperas i sådana som handlar om barnet och sådana som handlar om den vuxna. Dessa grupperas antal jämförs sedan med varandra. Är antalet subjekt som handlar om barnet flest dras slutsatsen att barnet innehar makten i texten, och det samma gäller subjekt som handlar om den vuxna. Då antalen är snarlika anses texten vara jämställd.

4.2.4 Sammanfattande resultatredovisning: Hur konstrueras barnet?

Allra sist i resultatredovisningen, under rubrik 5.4, sammanför jag de resultat som har redovisats tidigare i avsnittet. Här tydliggörs hur barnet konstrueras i de undersökta textavsnitten, samt vilka koncept som betonas. Här blir det också tydligt vilka skillnader och likheter de olika texterna har då det gäller deras respektive sätt att konstruera barnet.

Till grund för den sammanfattning som visar hur barnet konstrueras i de olika texterna ligger de klassifikationsscheman som redovisas under rubrik 5.1.1, samt texternas metaforer, vilka undersöks under rubrik 5.1.2. Också de erfarenhetsmässiga värden som uttrycks genom texternas grammatik, och som redovisas under rubrik 5.2, spelar in, då de avslöjar huruvida texternas subjekt är tydliga eller dolda. Detta spelar naturligtvis en avgörande roll i om barnet konstrueras som aktivt eller passivt. Slutligen kopplas detta också samman med de resultat som redovisas under rubrik 5.3.3, där jag undersöker vem som tillåts att tala.

För att kartlägga vilka koncept som betonas inom de olika texterna har jag utgått från analysen av tabun och sanningar, vilka redovisas under rubrik 5.3.1 respektive 5.3.2. Dessa har sammanförts i Tabell 8.

5. Resultat och analys

5.1 Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens ord, fraser och satser?

5.1.1 Vilka klassifikationsscheman används?

Under denna rubrik redogörs för resultatet av den kartläggning av klassifikationsscheman som beskrivs under rubrik 4.2.1. I *Barnets århundrade* ([1901] 1996) finner jag en kontrastering av två stycken klassifikationsscheman som ställs mot varandra, ett som Key förefaller anse vara det ideala för barnuppfostran, och ett som hon menar representerar den rådande trenden vid tiden för hennes handledningsboks tillkomst. I Keys ideala klassifikationsschema ingår följande ord, fraser och satser:

individualistisk och psykologisk fostran, den framtida viljestyrkan, barnets egensinne, ett helt och ofördärvat frö till ett gott, våra likar, våra förebilder, mesta glädjen, evolution, individualitet, naturligt anlag, långsam anpassning till de omgivande förhållandena, upphöjas till ett högre värde, att verkligen behandla barnet som en like, en djup inblick i barnets själ, barnets sunda insikter samt att övervinna det onda med det goda.

Det är tydligt att Key, genom klassifikationsschemat ovan, ser på barnet som kompetent, värdefullt och gott. Denna syn ställs mot den syn som, enligt Key, rådde i samhället vid förra sekelskiftet, och som representeras av följande klassifikationsschema:

undersåtar, få icke ha någon vilja, människans naturliga fördärv, arvssynd, tyglas, tämjas, nedtryckas, ont ska med ont fördrivas, utrota lidelserna, undertrycka barnets eget väsen, möta barnet med list eller våld, ej låta barnet vara ifred, tillrättavisar eller tummar dess tankar och tycken och slutligen hänsynslöst förråder eller förlöjligar eller skryter med barnets finaste känslor.

Också i *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) konstrueras barnet som kompetent och intelligent. Här framhävs också barnet som en aktiv och skapande varelse, och lekens betydelse för barnet står i fokus. Detta tydliggörs av följande klassifikationsschema:

lek är en allvarlig sak, leka med klossar, låtsas vara flygplan, hoppa rep, flyttar en skallra från ena handen till den andra, lär sig krypa utför en trappa, skjuter en byggkloss, leker att det är ett tåg, arbetar ihärdigt med att lära känna världen, tränar sig till nyttigt arbete, barnet älskar sin lek, det arbetar och de har så mycket fantasi.

I Anna Wahlgrens *Barnaboken* ([1983] 2008) möter vi en helt annan bild. Här framställer Wahlgren istället barnet som en fiende vilken föräldern har att tämja, om än med mjuka metoder. Klassifikationsschemat för denna konstruktion av barnet ser ut som följer:

uppfostra, barn skulle uppfostras ungefär som hundar, barn måste gå att ha i möblerade rum, skär sönder säten i bussar och tunnelbanevagnar, sticker byggnader i brand, klottrar och förstör, viftar med knivar och påkar, hotar, mobbar, slår ner varandra och andra, ber vuxna fara åt helvete, fostrarens uppgift är att beskydda och leda, lyda av förtroende- inte av rädsla, hindra samt normer.

I *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2013) presenteras ett klassifikationsschema som positionerar sig någonstans mitt emellan å ena sidan Key ([1901] 1996) och Spock ([1946] 1970) och å andra sidan Wahlgren ([1983] 2008). Här återfinns följande ord och fraser:

trots, trotsåldrar, barn med starka viljor, beteende, egenskaper, temperament, heta av sig, reagerar snabbt och häftigt, tar det lugnare, blir arga och skriker och tar det med ro.

Detta klassifikationsschema kopplas sedan samman med två ytterligare, vilka behandlar föräldrars reaktioner på barns beteende och pekar i två olika riktningar. Det första innehåller fraserna:

lättare förstår barnet samt likadan själv.

Det andra består av följande ord och fraser:

provocerade, inte tycker om, kritiserad för och känner skam inför.

Här ser vi exempel på hur barnet konstrueras som en aktiv varelse med individuellt temperament och egen vilja, och hur dessa egenskaper, beroende på vilket ytterligare klassifikationsschema man sedan väljer att tillämpa, kan ges en positiv eller negativ innebörd.

Hur barnet konstrueras i de undersökta texterna sammanfattas nedan i Tabell 1.

Tabell 1. Klassifikationsschema

	Barnet konstrueras som:
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Kompetent och intelligent.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Kompetent och intelligent.
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Fiende.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	En aktiv individ, vilket kan tolkas såväl positivt som negativt.

5.1.2 Vilka metaforer används?

Då jag undersökt textavsnittens användning av metaforer i enlighet med metodbeskrivningen i avsnitt 4.2.1 fann jag att metaforer används i tre av de fyra undersökta texterna. Endast i Spocks *Sunt förnuft* ([1946] 1970) saknas de. I två av böckerna, *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996) och *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010), tangerar metaforerna varandra då de rör sig inom samma verksamhet, nämligen trädgårdsskötsel och odling. I *Barnets århundrade* talar Key ([1901] 1996) om barnets själsanslag som ett frö som är omgivet av ett hårt skal, och vars innehåll består av barnets innersta väsen. Hon menar också att det är nödvändigt att den vuxna själv fortsätter att ta hand om sin egen själsliga och mentala trädgård, för att på så sätt kunna vara en fullgod förälder. Ytterligare ett exempel för Keys vurm för naturen finner vi i nedan citat:

Att lugnt och långsamt låta naturen hjälpa sig själv och endast tillse att de omgivande förhållandena understödja naturens eget arbete, detta är uppfostran. Jag har ännu aldrig sett en uppfostrad människa. Jag har sett några uppålskade, en del uppdrivna, många upptuktade- aldrig en uppfostrad. (Key [1901] 1996:121)

Här talar Key ([1901] 1996) om att låta naturen ha sin gång, men även om människan som någonting som kan drivas upp och tuktas, inte helt olikt en tomatplanta eller en rosenbuske.

Gustafsson skriver i *Växa- inte lyda* (2010) om ett koncept som han kallar för *Bilden av självets trädgård*⁷. Här beskriver han barnets uppväxt från nyfödd till tonåring genom att

---

⁷ För en komplett redogörelse av *Bilden av självets trädgård*, se Gustafsson 2010:48ff

använda sig av en metafor av en trädgård som barnet själv måste odla upp och ta hand om. Vid sin sida genom processen har barnet sina föräldrar, vilka fungerar som hjälp och stöd. Detta nämns i textutdraget på följande sätt: ”Själv använder jag bilden av självets trädgård när jag ska försöka bli lite klokare.” (Gustafsson 2010:220) Trädgårdsmetaforen fungerar som en röd tråd genom hela Gustafssons bok, men beskrivs utförligt i ett eget kapitel. För att ytterligare exemplifiera Gustafssons metaforbruk får vi alltså gå utanför det undersökta textavsnittet.

Så låt oss göra en rundtur i självets trädgård! Här möter vi Nikos, som får representera barnet, och Ylva som representerar den vuxne. Ylva är trädgårdsmästaren, Nikos mästarens lärling. (Gustafsson 2010:55)

På Ylvas inrådan börjar Nikos i ett av trädgårdens hörn. Han gräver, krattar, vattnar och planterar. (Gustafsson 2010:55)

I *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) används istället en metafor från djurriket, då barn och barnuppfostran jämförs med hundar. Wahlgren skriver om hur prins Henrik av Danmark en gång ska ha sagt att barnuppfostran inte skiljer sig speciellt mycket från hur man bör fostra en hund. Wahlgren bygger sedan vidare på detta, och använder metaforen för att visa på likheter mellan barn och hundar då det kommer till deras fostran, till exempel i följande citat:

Hur kan man uppfostra en hund? Hårt auktoritärt. Kanske intill kadaverdisciplin. Vad blir det av hunden? En lydlig hund- men också en strykrädd hund. Och om man inte uppfostrar alls? Vad blir det då av hunden? En frimodig hund. I bästa fall. Men också en opålitlig, osäker hund. En opålitlig hund kan skada om inte sig själv så andra. (Wahlgren [1983] 2008:587f)

Hon poängterar dock att det finns en viktig skillnad mellan barn och hundar, nämligen att barnen en dag ska lämna sina föräldrar, och att man därför måste uppfostra dessa till att bli självständiga varelser.

En hund äger man- man äger inte ett barn. Barnet fostrar man i akt och mening att på bästa sätt förbereda henne eller honom för ett liv en själv förutan. Hunden fostrar man som ägare; den ska stanna hos en. Det är en avgörande skillnad. (Wahlgren [1983] 2008:588)

En sammanfattning av ovan redovisade resultat återfinns i Tabell 2.

Tabell 2. Metaforer

	Metaforer:	Metaforens innebörd:
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Odling och trädgårdsskötsel.	Tillväxt och uppbyggnad.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Inga.	-
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Djurriket- hundar.	Att tämja ett vilt djur.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	Odling och trädgårdsskötsel.	Tillväxt och uppbyggnad.

5.2 Vilka erfarenhetsmässiga värden uttrycker textens grammatik?

5.2.1 Vilka meningstyper dominerar texten?

I Tabell 1 på nästa sida redovisas de olika meningstyper som jag funnit då jag analyserat textavsnittens meningar enligt beskrivningen i avsnitt 4.2.2. Redovisningen sker i absoluta tal. Som synes står SVP-meningar i klar majoritet, och framförallt icke-possessiva SVP-meningar med ett substantiv som attribut. Detta är genomgående i alla fyra undersökta texter. Av det kan vi dra slutsatsen att texterna eventuellt kan försöka dölja vem som utför handlingar, vilket undersöks utförligare under rubrik 5.2.2 nedan.

Tabell 3. Meningstyper

	SVO-mening	SV-mening		SVP-mening		
	Händelse	Händelse	Icke-riktad handling	Possessivt attribut	Icke-possessivt attribut, adjektiv	Icke-possessivt attribut, substantiv
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	13	0	0	3	3	31
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	14	0	3	1	6	26
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	11	2	1	2	5	29
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	8	2	0	1	13	26

5.2.2 Är det tydligt vem som utför handlingar, det vill säga vem som är subjekt?

I följande avsnitt undersöks, i enlighet med metodbeskrivningen under rubrik 4.2.2 samt med utgångspunkt i det resultat som redovisas

i *Tabell 3. Meningstyper*, huruvida det är tydligt vem som utför handlingarna i respektive text. De olika subjekten och agenterna redovisas också. I redovisningen anges varje ord endast en gång per meningstyp och text. Ord som återkommer som subjekt och/eller agent flera gånger i samma text kommer alltså endast att räknas en gång per meningstyp.

Resultaten från detta avsnitt behandlas ytterligare under rubrik 5.3.3, där jag undersöker vem som tillåts att tala, det vill säga vem som fungerar som subjekt i meningarna. Här utgår undersökningen från Foucaults teori om exklusion, vilken beskrivs under rubrik 4.2.3.

I *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996) framgår det oftast tydligt vem det är som utför handlingarna, så väl i SVO-meningar som i SVP-meningar (i bokens undersökta avsnitt finns inga SV-meningar representerade). I avsnittets SVO-meningar återfinns följande agenter:

han, Gode Gud, människorna, samma yttrande, jag, man, själv, detta, den satsen, uppfostraren samt uppfostrare.

Nedan återges ett exempel på en SVO-mening där agenten inte framgår fullt lika tydligt som i övriga meningar. Istället syftar agenten tillbaka på en annexplacerad infinitivfras, vilket gör den något svårare att urskilja. I den undersökta texten finns tre sådana meningar.

”Att ej låta barnet vara ifred, *detta* är den nuvarande uppfostrarens största brott mot

annex   agent

densamma.” (Key, 1901:122, *min kursivering och understrykning*)

I avsnittets SVP-meningar består subjekten av följande substantiv, pronomen eller egennamn:

Goethe, han, vi vuxna, detta, de, den nya tidens människor, naturen, jag, föräldrarna, det pedagogiska brott, man, det, de vuxna, barnet, en liten treåring, allt annat, och de flesta människor.

Också i *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) är det tydligt vem som utför meningens handlingar. I SVO-meningarna hittar vi följande agenter:

vi, en orsak, dem, barnet, ni, småbarn, det, urholkade klossar, mjuka dockor och luddiga djur, andra, detta, klossarna, samt de.

Avsnittets SVP-meningar har följande subjekt:

lek, vi, de, barnet, det, en 1-årings mor, enkla leksaker, barn, den ena sorten, den andra sorten, småbarn, man, föräldrar, ett barn, den, jag, dem, en tråkloss på fyra hjul, de vanliga vardagssakerna som mor och far gör, detta och en stor låda byggklossar.

Det analyserade avsnittet innehåller också tre stycken SV-meningar. Två av dessa innehåller ett tydligt subjekt (i båda fallen *barnet*), medan den tredje meningens subjekt utgörs av ett mycket långt fundament:

Spädbarnet som flyttar en skallra från den ena handen till den andra eller lär sig krypa utför en trappa och den lille pojken som skjuter en byggkloss utmed en springa i golvet och leker att det är ett tåg.

I *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) är situationen något annorlunda än den som beskrivits ovan. Här stöter vi på ett flertal otydliga subjekt och agenter, till exempel i meningen nedan:

”Idag gör honom mången förälder sällskap i hans uppfattning, såtillvida nämligen att allt fler

V

S

P

anser att barn- liksom hundar- måste gå att ha i möblerade rum, om uttrycket

tillåts.” (Wahlgren ([1983] 2008:587)

Exemplet ovan utgörs av en SVP-mening, men som synes är den faktiska ordföljden V-S-P. Detta beror på att meningens fundament utgörs av en topikalisering, vilket leder till att verbet förflyttas hit. Sådana meningskonstruktioner bidrar till att dölja subjektet. Ytterligare en anledning till att subjektet kan bli svårt att upptäcka är den förhållandevis ålderdomliga formen ”mången”, vilken man inte förväntar sig att finna i en text av såpass sent datum. Detta riskerar att dra uppmärksamheten från subjektets huvudord *förälder*.

Barnabokens SVP-meningar har följande subjekt:

att uppfostra barn, varje uppgift, man, någon, det, stackars prins Henrik av Danmark, mången förälder, det lilla barnets ”Jag vill inte”, oss, hunden, aga, auktoritär fostran, sådan fostran, ingen, jag, fostrarens uppgift, vårt samhälle, folk, människor, varje människa i varje samhälle, individen, barnet som inte får leka med knapparerna i bilen, pappa samt omgivningen.

Här stöter vi på en hel rad utbyggda nominalfraser som subjekt, vilket leder till att subjektets huvudord blir svårfunnet.

De agenter som finns *Barnabokens* SVO-meningar är:

en opålitlig hund, svenska föräldrar, en hund, man, hunden, de flesta hundägare och de flesta föräldrar, varje samhälle, folk, människor, normer, en mamma samt en pappa.

Också här ser vi exempel på utbyggda nominalfraser, även om de tenderar att vara kortare än de som förekommer i textens SVP-meningar.

Den nyaste av de undersökta böckerna, *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010), använder sig istället övervägande av enkla, lättupptäckta subjekt och agenter. Det är, med andra ord, enkelt att uttyda vem det är som utför textens handlingar.

I textens SVO-meningar finns följande agenter:

barnet, mamman i brevet, jag, vem av er, man, dig, många föräldrar, föräldern och beteendet.

SVP-meningarna har följande subjekt:

jag, det, mamman, jag, vi, föräldern, man, dessa egenskaper, du, du själv, några, andra, några barn, föräldrar som känner igen sig själva i barnets beteende, många, ett sätt att vara som man, temperamentet, barnet, allt, tecken samt barn.

Här finns det två exempel på långa nominalfraser, nämligen *föräldrar som känner igen sig själva i barnets beteende* och *ett sätt att vara som man*. Dessa nominalfraser förtydligas dock av det faktum att dess huvudord, *föräldrar* respektive *ett sätt att vara*, kommer först i fraserna, vilket leder till att de inte skymmer subjektet på samma sätt som *Barnabokens* långa nominalfraser riskerar att göra.

Ovan resonemang sammanfattas i Tabell 4 nedan.

Tabell 4. Subjektens tydlighet

	Subjekten är:	Mekanismer som döljer subjekten:
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Oftast tydliga.	Annexplacerad infinitivfras.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Tydliga.	Inga.
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Otydliga.	Topikaliseringar. Ålderdomligt ordval. Utbygda nominalfraser.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	Oftast tydliga.	Utbyggda nominalfraser.

5.3 Finns det tecken på exklusion i texten?

I följande avsnitt utgår undersökningen, så som beskrivs under rubrik 4.2, och som utvecklas under rubrik 4.2.3, från Foucaults teori om exklusion. Här undersöks i tur och ordning vad som är tillåtet att tala om, vad som framställs som sanning och vem som är tillåten att tala.

5.3.1 Vad är tillåtet att tala om? Finns det några tabun?

I det undersökta avsnittet av *Barnets århundrade* ([1901]1996) beskriver Ellen Key hur hon anser att föräldrar bör sträva efter att övervinna det onda med det goda då de uppfostrar sina barn. Hon menar dock att det är svårt att tydligt beskriva hur detta ska åstadkommas och att ”detta kan först ske när man inser att det ’onda’- för såvitt det ej innebär *en atavism från tidigare kulturskeden eller en perversitet*- är lika naturligt och oumbärligt, som det goda och att det blir ett ont endast genom ett enväldigt herradöme.” (Key [1901] 1996:123. Min kursivering.) Som synes i citatet ovan hänvisar Key här till en kvarleva från forna tiders värderingar eller en perversitet. Detta utvecklas dock inte, och därför tolkar jag det som ett tabu. Man talar helt enkelt inte om det onda i barnet, utan lägger fullt fokus på det goda, något som ytterligare förstärks av Keys sätt att betona att det är det goda i barnet som bör framhållas, men att hennes samtid ofta handlar i rakt motsatt riktning. Denna hållning ser vi bland annat prov på i citaten nedan:

Även den nya tidens människa följa alltjämt vid uppfostran den gamla medicinska regeln ’Ont ska med ont fördrivas’, istället för den nya metod, inom vilka icke läkemedel men hygien erhållit en allt större betydelse! (Key [1901] 1996:121)

Uppfostraren vill hava barnet fullfärdigt, fullkomligt med ens; han avtvingar det en självbehärskning, en pliktotrogenhet, en ärlighet, dem de vuxna sedan med en häpnadsväckande snabbhet vänja sig av med. (Key [1901] 1996:123)

I citaten ovan finner vi också exempel på ytterligare ett tabu som tycks råda i Keys text, nämligen tabut att tala om föräldern som kompetent och kapabel. Key framställer istället föräldrar som gammaldags och traditionella, utan insikt i sina barns sinnen och utan kunskaper om fostran. Genom dessa två tabun framträder en bild av barnet som idealet och den vuxna som den felande. Jag menar alltså att Key konstruerar barnet som det

eftersträvansvärda, men samtidigt som förtryckt av en kontrollerande makt vilken använder sig av föräldrade uppfostringsmetoder.

I det undersökta avsnittet från *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) ligger det primära fokuset på barns lek och på deras utveckling genom denna. Också här framställs barnet som en god varelse utan några onda intentioner. Man talar inte om problem, trots, ilska, motoriska störningar eller någonting annat avvikande. Det är möjligt att tolka detta som ett tabu mot att tala om de eventuella svårigheter som kan förknippas med barn och barnuppfostran. På så sätt konstrueras barnet som gott, initiativrikt, fantasifullt och problemfritt.

Även då det gäller exklusion och tabun avviker *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) från de övriga undersökta texterna. Här möter vi istället en bild av barnet som en problemfylld varelse, vilken vållar sina föräldrar och sin omvärld bekymmer. Detta blir tydligt i citatet nedan:

Det anses inte längre i sin ordning att barn skär sönder säten i bussar, sticker byggnader i brand, klottrar och förstör, kommer och går som de vill (om de vill) till skolor och arbetsplatser, viftar med knivar och påkar, hotar, mobbar, slår ner varandra och andra samt ber de vuxna fara åt helvete. (Wahlgren [1983] 2008:588)

Här konstrueras barnet som ett problem snarare än som en tillgång, som ond snarare än god. Barnets goda sidor talas det inte om i det undersökta textavsnittet, varför det kan ses som ett tabu.

I *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010) erbjuds läsaren en mer nyanserad bild av barnet. Här talar man både om svårigheter och glädjeämnen, både om ont och gott. Barnets framställs som en mångfacetterad varelse som besitter en mängd olika egenskaper. Exempel på denna konstruktion av barnet återfinns i följande citat:

Vi vet redan att nyfödda barn skiljer sig åt vad gäller temperamentet. (Gustafsson 2010:219)

Men temperamentet är inte allt. Hur barnet visar sin vilja och sin ilska beror också på en lång rad andra faktorer. (Gustafsson 2010:219)

Här ser vi tydligt hur Gustafsson ser barnet som en individ med sina egna personlighetsdrag och sitt egna temperament snarare än att, som tidigare undersökta böcker, tendera att föra samman alla barn till ett homogent kollektiv. Vi ser också hur Gustafsson menar att barnets sätt att reagera, dess val mellan sitt inre goda och onda, beror på flera olika faktorer, bland

annat omständigheter som står utanför barnet. På det sättet konstrueras barnet som en del av samhällskontexten.

De olika textavsnittens tabun sammanfattas i Tabell 5.

Tabell 5. Tabun

	Tabun:
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Det onda i barnet. Föräldern som kompetent och kapabel.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Barnets eventuella problem, tex trots och störningar.
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Barnets goda sidor.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	Inga.

5.3.2 Vad framställs som sanning?

Den mest framträdande påstådda sanningen i *Barnets århundrade* är det faktum att alla människor tror på Gud. Detta ses som en självklarhet, vilket det kanske också var vid den tid då Key skrev boken (slutet av 1800-talet och början av 1900-talet). I dagens kontext sticker det dock ut, då samhället har genomgått en omfattande sekularisering under de senaste hundra åren.

Genom att redan tidigt i texten (mening 8 och 9) fastställa att ”människorna tro på honom och lyda” (Key [1901] 1996:121) anlägger Key en tolkningsgrund för den vidare texten baserad på religion och Guds allvetande. Mot denna bakgrund måste sedan hennes vidare yttranden tolkas.

Key ställer dock gudatron och religionen i kontrast mot vetenskapen, då hon redan i avsnittets första mening talar om Goethe. Hon gör här en presupposition då hon antar att läsaren är bekant med dennes författarskap och åsikter. Key skriver ”Goethe visade redan i Werther sin klara blick för betydelsen av en individualistisk och psykologisk uppfostran, den blick som ska utmärka ’barnets århundrade’.” (Key [1901] 1996:121) Här blir det tydligt att hon har för avsikt att bygga sitt vidare resonemang på Goethes tankar.

Genom att låta denna dualism fungera som en röd tråd genom texten, där gudatron får representera det gamla och förlegade, och vetenskapen, med Goethe som representant och

företrädare, står för det nya och moderna, konstruerar Key en bild av barnet som utsatt för de vuxnas okunskap och traditionalism.

Även i *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) fastställs en sanning via presupposition redan i det undersökta avsnittets första mening. Här hävdas att ”Lek är en allvarlig sak.” (Spock [1946]1970:162), och detta uttalande får sedan fungera som utgångspunkt för innehållet i resten av avsnittet. Här konstrueras barnet som en aktiv varelse med egen initiativförmåga och med stor inneboende kraft och vilja att lära, vilket blir tydligt bland annat i följande citat: ”Barnet älskar sin lek inte därför att den är lätt utan därför att den är svår.” (Spock [1946]1970:162)

I det undersökta avsnittet av *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) finner vi en presupposition i mening nummer tolv. Wahlgren skriver att ”Det anses inte längre i sin ordning att barn skär sönder säten i bussar och tunnelbanevagnar, sticker byggnader i brand, klottrar och förstör, kommer och går som de vill (om de vill) till skolor och arbetsplatser, viftar med knivar och påkar, hotar, mobbar, slår ner varandra och andra samt ber de vuxna fara åt helvete.” (Wahlgren [1983] 2008:588). Här framställs det som tidigare känt att det är på detta vis barn betar sig. Barnet konstrueras som en bråkmakare och ett problem, vilket sedan hålls kvar som en röd tråd genom avsnittet.

Den sanning som, genom en presupposition, kommer att styra Gustafssons (2010) text återfinns i mening 23, och lyder ”Vi vet redan att nyfödda barn skiljer sig åt när det gäller temperament.” (Gustafsson 2010:219). Denna syn på barnet som individ kommer sedan att färga resten av Gustafssons avsnitt.

En sammanfattning av de undersökta textavsnittens sanningar återfinns i Tabell 6.

Tabell 6. Sanningar

	Vad framställs som sanning?:
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Människans gudatro. Vetenskapens överlägsenhet.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Vikten av lek.
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Barnet som en bråkmakare och ett problem.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	Barnet som en individ.

5.3.3 Vem är tillåten att tala? Vem fungerar som subjekt i meningarna?

I följande avsnitt undersöker jag textavsnittens subjekt. Denna undersökning bygger på de resultat som redovisas i avsnitt 5.2.1 och 5.2.2.

Då man undersöker textavsnittens subjekt finner man att det i *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996) förekommer fem stycken subjekt som handlar om vuxna (*vi vuxna, de hårdhänta eller lenhänta föräldrarna, de vuxna, föräldrarna, uppfostraren* samt *uppfostrare*). Fyra subjekt kan istället härledas till barn (*barnet, barnet, en liten treåring* och *barnet*). Detta tyder på en förhållandevis jämn fördelning av talarutrymmet mellan vuxna och barn, vilket indikerar en text där makten fördelas lika mellan de två grupperna. Anmärkningsvärt är dock det faktum att endast tio meningar av de undersökta femtio har ett subjekt som refererar till vuxna eller barn. Övriga subjekt refererar bland annat till Gud, Goethe och till författaren själv.

I *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) refererar hela sjutton subjekt till antingen barn eller föräldrar, och barnen står här i klar majoritet. Två subjekt handlar om vuxna (*en 1-åringens mor* och *föräldrar som inte har råd att lägga ner mycket pengar*) medan femton stycken refererar till barn (*spädbarnet, barnet, barn, småbarn, barnet, barnet, barnet, barnet, ett barn, barnet, barnet, småbarn, barnet, barnet* och *barnet*). Detta leder till att barnet konstrueras som viktigt och ställs i en maktposition gentemot den vuxna.

Barnabokens (Wahlgren [1983] 2008) subjekt kontrasterar mot de i *Sunt förnuft* (Spock [1946] 2008). Här finner vi istället en majoritet av subjekt som refererar till vuxna, hela åtta stycken (*stackars prins Henrik, mången förälder, svenska föräldrar, fostrarens uppgift, de flesta föräldrar, en mamma, en pappa* samt *pappa*). Tre subjekt hänvisar till barn (*det lilla barnets "Jag vill inte", barnet som inte får kladda med maten* och *barnet som inte får leka med knapparna*). Som synes ingår dessa subjekt i meningar med negativ klang. Meningarna belyser hur ett barn betar sig illa, samt två stycken förbud. Med andra ord konstrueras barnen som stående i underläge gentemot de vuxna, vilka innehar makten.

I fråga om vem som tillåts tala tycks *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010) inta en medelväg. Subjekten är jämt fördelade mellan vuxna och barn. Sex subjekt berör vuxna (*mamman, föräldern, mamman i brevet, föräldrar, många föräldrar* och *föräldern*) och sex stycken handlar om barn (*barnet, några barn, barnet, några barn, barnet* samt *barn*). Denna jämna

fördelning indikerar också en konstruktion av ett jämlikt förhållande mellan vuxna och barn, där ingen grupp innehar makt över den andra.

Ovan redovisade resultat sammanfattas i Tabell 7 nedan.

Tabell 7. Vem är tillåten att tala?

	Vem tillåts att tala?
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Jämn fördelning mellan barn och vuxna.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Barn.
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Vuxna.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	Jämn fördelning mellan barn och vuxna.

5.4 Sammanfattande resultatredovisning: Hur konstrueras barnet?

Tabell 8: Hur konstrueras barnet?

	Barnet konstrueras som:	Betonade koncept:
<i>Barnets århundrade</i> , Ellen Key	Kompetent. Värdefullt. Gott.	Maktkampen mellan gamla och nya uppfostringsideal.
<i>Sunt förnuft</i> , Benjamin Spock	Kompetent. Intelligent. Aktivt. Skapande.	Lekens betydelse för utveckling.
<i>Barnaboken</i> , Anna Wahlgren	Fiende. Vild varelse som ska tämjas.	Maktkampen mellan vuxna och barn.
<i>Växa- inte lyda</i> , Lars H. Gustafsson	Aktivt. En individ.	Barnet som en individ.

I detta avsnitt sammanför jag de resultat som har framkommit. Jag sammanfattar dem i Tabell 8 ovan, där jag tydliggör hur barnet konstrueras i de olika textavsnitten, samt vilka koncept som lyfts fram som extra viktiga. Här blir skillnader och likheter mellan de undersökta böckerna tydliga.

Som synes i tabellen ovan konstruerar tre av böckerna barnet i positiva termer, medan *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) konstruerar barnet som en fiende. Här betonas också en maktkamp mellan vuxna och barn. Detta kan jämföras med den maktkamp som figurerar i *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996). Där ser vi istället en schism mellan vad Key menar

vara modern uppfostran och vad hon ser som förlegade metoder. Dessa maktkamper diskuteras ytterligare i avsnitt 6. *Slutsatser och diskussion*, där de ställs i relation till *New Social Order of Childhood* och detta perspektivs resonemang gällande barnet som minoritetsgrupp.

6. Slutsatser och diskussion

I följande avsnitt diskuteras undersökningens resultat i ljuset av de perspektiv som framkommer inom *New Social Studies of Childhood*, samt i aktuell svensk och nordisk forskning.

Från en undersökning av denna ringa omfattning kan naturligtvis inga absoluta slutsatser dras gällande hur konstruktionen av barnet har sett ut under de senaste hundra åren. Resultatet hade kunnat se annorlunda ut om andra texter hade valts ut som material. Undersökningens resultat är dock relevant, främst eftersom inga tidigare undersökningar tycks ha genomförts av den aktuella genren. Intressant vore att utöka studien, för att om möjligt klargöra huruvida resultaten är applicerbara även på andra handböcker om barnuppfostran.

Uppsatsens hypotes, att barnet konstrueras som lägre stående och att det är de vuxna som innehar makten över barnen, kan delvis förkastas genom undersökningens resultat, även om det finns tendenser som tyder på att hypotesen delvis stämmer. Detta kommer att diskuteras avslutningsvis, och då i ljuset av teorierna inom *New Social Studies of Childhood*.

Samuelsson (2008) talar om hur barndom konstrueras som någonting som sker separerat från vuxenlivet. Han resonerar också kring hur gränsen mellan barn och vuxna tenderar att suddas ut då barn arbetar, och framförallt om de tar plats på den traditionella arbetsmarknaden. I ljuset av detta resonemang är det intressant att diskutera hur barn konstrueras i de fyra textavsnitten i föreliggande undersökning.

I tre av fyra böcker, *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996), *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) och *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010) ställs vi inför en positiv konstruktion av barnet. Barn ses som "våra likar" (Key [1901] 1996:121) och konstrueras som intelligenta, kompetenta och aktiva individer. Detta torde bana väg för minskade klyftor mellan barndom och vuxenliv, med resultat att barn och vuxna närmar sig varandra värdemässigt, vilket stämmer väl överens med den syn på framtiden som Samuelsson (2008) förespråkar.

I kontrast till ovan refererade böcker står Anna Wahlgrens *Barnaboken* ([1983] 2008). Här möter vi istället en konstruktion av barnet som en fiende som står i opposition mot den vuxna. Genom en sådan syn på barn separeras barndom och vuxenliv ytterligare, vilket torde resultera i skarpare gränser mellan barn och vuxna. Detta skulle alltså tala emot Samuelssons (2008) resonemang ovan.

I anslutning till Samuelssons (2008) tankegång kring gränsdragningen mellan barn och vuxna är det relevant att diskutera Tullgrens (2003) avhandling, vilken behandlar hur vuxna inom förskolan fostrar barn för att ta plats på vuxenlivets arena. Här finner vi ett antal beröringspunkter med de texter som har fungerat som undersökningsmaterial i denna uppsats.

Tullgrens (2003) resultat visar, som tidigare nämnt, att personalen i förskolan betraktar barn som kreativa, aktiva varelser vilka är kapabla att själva fylla sina lekar med mening. De ser också barnen som lärande varelser. Detta stämmer väl överens med den barnsyn som framkommer i *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996), *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) och *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010), där barnet konstrueras som en kompetent, intelligent och aktiv individ (se Tabell 8).

Med grund i denna barnsyn bidrar pedagogerna i Tullgrens (2003) undersökning till att konstruera barnet på ett sätt som stämmer överens med de vuxnas värderingar om vad som är ett önskvärt barn. Med utgångspunkt i detta styr de vad barnen ska lära sig, och utövar därmed makt över barnen. Denna styrning kan, enligt Tullgren (2003), verka hämmande på de barn som inte passar in i pedagogernas mall. Ett barn som inte är aktivt och utåtriktat i sin natur kan tvingas gå emot sina instinkter för att leva upp till pedagogernas krav. Därmed konstrueras det individuella barnet på ett sätt som inte stämmer överens med dess grundläggande personlighet, och barnet som kollektiv på ett sätt som vuxensamhället önskar. För att ytterligare ställa det hela på sin spets är det här också intressant att fundera kring Seland's (2009) resultat, vilka visar att förskolans ekonomiska förutsättningar påverkar barnets möjligheter att delta i sin egen identitetskonstruktion. I förlängningen är det möjligt att hävda att konstruktionen av barnet styrs inte bara av det lokala samhälle av vuxna som omger det, utan också av det aktuella landets ekonomiska politik. Ju mer pengar som avsätts för utbildning och förskolor, ju större möjlighet har barnet att delta i konstruktionen av sig själv.

Tullgrens (2003) resonemang är i allra högsta grad applicerbart på de undersökta textavsnitten i denna uppsats. Det sätt på vilket pedagogerna i hennes avhandling konstruerar

barnet återfinns som sagt i de undersökta textavsnitten från *Barnets århundrade* (Key [1901] 1996), *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) och *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010), men inte från *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008). Eftersom även denna till synes positiva konstruktion där barnet ses som gott, initiativrikt och aktivt, kan ge negativa konsekvenser i form av barn som inte passar in i den gängse mallen, kan man fråga sig om det egentligen gör någon skillnad hur barnet konstrueras i litteraturen. Kanske är det viktigare att fråga varför vi känner ett sådant behov av att konstruera andra människor. Kanske borde vi överlåta detta personlighetsdanande arbete till barnen själva, med handledning och guidning från föräldrar, vänner, släkt och andra människor i den direkta omgivningen? Naturligtvis är inte detta möjligt, speciellt inte i dagens globala, multimediala samhälle. Det kan dock vara värt att vara medveten om sin egen roll i konstruktionen av barnet, och hur detta påverkar de individuella barnens identitetsskapande.

Undersökningens frågeställningar behandlar även huruvida det är möjligt att se någon diakron förändring i hur barnet har konstruerats under de senaste hundra åren, samt hur de undersökta textavsnitten påverkar hur barnet konstrueras idag. Med utgångspunkt i de resultat som redovisas i Tabell 8 är det möjligt att hävda att någon diakron utveckling inte har skett. Det tycks inte vara någon större skillnad mellan hur Key ([1901] 1996) konstruerade barnet i början av förra århundradet och hur Gustafsson (2010) konstruerar det samma idag. Anna Wahlgrens *Barnaboken* ([1983] 2008) sticker ut med sitt motsatta synsätt. Underlaget är dock för litet för att kunna hävda att detta beror på allmänna strömningar i samhället. Det får snarare betraktas som en anomali.

I ljuset av ovan resonemang kan det förefalla något underligt att *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) fortfarande anses vara en auktoritet inom ämnet barnuppfostran. De tankar och värderingar som den förmedlar verkar leva kvar och vara aktuella än idag. Det tycks dock också de övriga undersökta böckerna från 1900-talet (*Barnets århundrade* (Key [1901]1996) och *Sunt förnuft* (Spock [1946] 1970) göra. Här handlar det dock, med största sannolikhet, inte om att de läses som primärkällor, utan om att de fungerar som tongivande inspiration till de handböcker som skrivs inom ämnet idag, till exempel till *Växa- inte lyda* (Gustafsson 2010).

Uppsatsens hypotes var att barnet konstrueras som lägre stående, samt att det är de vuxna som innehar makten i förhållandet mellan barn och vuxen. Denna hypotes har delvis blivit

vederlagd i och med undersökningens resultat. Endast i *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008) möter vi en sådan konstruktion av barnet. I ljuset av det resonemang som förts med utgångspunkt i Tullgren (2003) och Seland (2009) vill jag dock hävda att hypotesen ändå är relevant. Den grupp av människor som tar sig rättighet att konstruera en annan grupp, antingen detta sker genom populärkultur, läroplaner, budgetanslag eller, som i det här fallet, genom populärvetenskapliga handböcker, ställer onekligen sig själv i en maktposition.

Här är det relevant att återkomma till den maktkamp som utspelas i *Barnaboken* (Wahlgren [1983] 2008), och som diskuteras i avsnitt 5.4 *Sammanfattande resultatredovisning- Hur konstrueras barnet*. Inom New Social Studies of Childhood anser man, som tidigare nämnt, att barn ska ses som en minoritetsgrupp i förhållande till de vuxna, som fungerar som majoritetsgrupp. På detta sätt står barnet i underläge och beroendeställning gentemot de vuxna, som i sin tur utövar makt över barnet (Qvortrup 1999:5). Detta blir tydligt i *Barnaboken*, där Wahlgren ([1983] 2008) liknar barnet vid hundar och ställer barn och vuxna i opposition mot varandra. Det är dock möjligt att hävda att även övriga undersökta textavsnitt bidrar till att konstruera barnet som en minoritet. New Social Studies of Childhood menar som sagt att barnet inte har någon egentlig möjlighet att påverka hur de själva konstrueras, även om de erbjuds att delta i konstruktionen. Detta beror på att de står i beroendeställning till de vuxna (Samuelsson 2008:10). De stängs helt enkelt ute ur diskursen av den grupp som fungerar som majoritet, i det här fallet de vuxna (Qvortrup 1994). Det blotta faktum att vuxna tar sig rätten att skriva böcker om hur barn bör uppfostras tyder på att de ställer sig över barnet. De konstruerar helt enkelt sig själva som överlägsna barnet, med makt att bestämma över det samma.

Kanske är det också rimligt att vuxna innehar makten över barnen? Kanske är det till och med önskvärt? Dessa frågor är intressanta men också högst hypotetiska, och snarare en fråga om etik och moral. Som vuxen samhällsmedborgare är det helt enkelt upp till var och en att fundera kring hur de ställer sig till detta. Att tanken är väckt får dock anses vara det viktigaste denna uppsats kan bidra med.

Referenslista

- Adlibris: <http://www.adlibris.com/se/sok?q=barn> (Hämtad 2016-12-27)
- Ariés, Philippe 1962: *Centuries of Childhood. A social history of family life*. New York
- Bång, Maria (red.) 2011: 1177 Vårdguiden: Växa- inte lyda: Om barnuppfostran.
<http://www.1177.se/Halland/Tema/Barn-och-foraldrar/Familjeliv-och-relationer/Kronikor/Kronikor-Lars-H-Gustafsson-br-Vaxa---inte-lyda/> (hämtad 2016-11-23)
- Center för ungdomsforskning: [cefu.dk](http://www.cefu.dk) <http://www.cefu.dk/emner/om-cefu.aspx> (Hämtad 2017-01-10)
- Chandler, Daniel & Munday, Rod 2016: *A Dictionary of Media and Communication*. Oxford
<http://www.oxfordreference.com.ezproxy.bib.hh.se/view/10.1093/acref/9780191800986.001.0001/acref-9780191800986-e-1540> (hämtad 2016-11-24)
- Ellen Keys Strand: Om Ellen Key. 2016: <http://www.ellenkey.se/index.php/om-ellen-key> (hämtad 2016-11-24)
- Fairclough, Norman 1989: *Language and Power*. Edinburgh
- Familjeliv: www.familjeliv.se (hämtad 2016-11-26)
- Foucault, Michel 1972: *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York
- Fredriksson, Johannes (u.å): Maktbegreppets bruk. Analysen av fängelsestraffet i *Övervakning och straff*. I: Fredriksson, Johannes & Larsson, Esbjörn (red.) *Att rätt förfoga över tingen. Historiska studier av styrning och maktutövning. Opuscula Historica Upsaliensis 34*. Uppsala. S. 33-60
- Gustafsson, Lars H. 2010: *Växa- inte lyda*. Stockholm
- Gustafsson, Lars H. Tankar av författaren Lars H. Gustafsson: Om mig.
http://www.larshgustafsson.se/?page_id=15 (hämtad 2016-11-23)
- Karlsson, Anna-Malin 2007: Multimodalitet, multisekventialitet, interaktion och situation. Några sätt att tala om ”vidgade texter” I: *TEFA46*. S. 20-26. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:54389/FULLTEXT01.pdf>. (Hämtad 2016-12-27)
- Key, Ellen [1901] 1996: *Barnets århundrade*. Stockholm
- KIA-index: www.kiaindex.se (hämtad 2016-12-12)
- Lund, Stefan 2011: *Barn och barndomsforskning i pedagogik under 2000-talet*. Växjö
- Meyer, Michael & Wodak, Ruth 2009: *Methods of Critical Discourse Analysis*. [Ort saknas]
- Minten, Eva 2002: *Roman attitudes towards children and childhood. Private funerary evidence c. 50 BC- c. AD 300*. Stockholm
- Nationalencyklopedien: [ne.se http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/konstruktionism](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/konstruktionism) (Hämtad 2017-02-16)
- Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet: [ntnu.no https://www.ntnu.no/ipl/barneforskning](https://www.ntnu.no/ipl/barneforskning) (Hämtad 2017-01-10)
- Norval, J. Aletta 2000: The things we do with words: contemporary Approaches to the Analysis of Ideology. I: *British Journal of Political Science*. S. 313-346. Cambridge
- Paabo, Katrin & Uddling, Hans (red) 1993: *Vem är det. Svensk biografisk handbok 1993*. Norstedts. <http://runeberg.org/vemardet/1993/> (hämtad 2016-11-23)
- Parry, Manon 2011: Benjamin Spock: Pediatrician and Anti-War Activist. I: *American Journal of Public Health Maj* 2011. S. 5-6
- Qvortrup, Jens 1994: *Barn halva priset. Nordisk barndom i samhällsperspektiv*. Esbjerg

- Qvortrup, Jens 1999: *Childhood and Societal Macrostructures. Childhood Exclusion by Default*. Odense
- Samuelsson, Tobias 2008: *Children's Work in Sweden. A part of childhood, a path to adulthood*. Linköping
- Schrift, Alan D. 1994: Reconfiguring the Subject: Foucault's Analytics of Power. I: Alfonso, Ricardo Miguel & Bizzini, Silvia Caporal (red) *Reconstructing Foucault. Essays in the Wake of the 80s*. Amsterdam. S. 185-199.
- Seland, Monica 2009: *Det moderne barn og den fleksible barnehagen. En etnografisk studie av barnehagens hverdagsliv i lys av nyere diskurser og kommunal virkelighet*. Trondheim
- Spock, Benjamin [1946] 1970: *Sunt förnuft i barnavård och barnuppfostran från födelsen till brytningsåren*. [Ort saknas]
- Tullgren, Charlotte 2003: *Den välreglerade friheten. Att konstruera det lekande barnet*. Malmö
- Unicef: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full> (Hämtad 2017-01-18)
- Wahlgren, Anna [1983] 2008: *Barnaboken*. [Ort saknas]

Christa Amnell

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se